

Versnelling verduurzaming amateursport: de aftrap

Verslag van een bijeenkomst op 31 mei 2023

Op woensdag 31 mei heeft het Nationaal Klimaat Platform in samenwerking met het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport een bijeenkomst georganiseerd over verduurzaming van de amateursportsector. Op sportcomplex Kampong in Utrecht kwamen zo'n 30 vertegenwoordigers vanuit de sport, gemeentes, energie coöperaties en financiële wereld samen om te verkennen hoe deze verduurzaming kan worden versneld, kan worden verbonden met bestaande lokale initiatieven zoals energiecoöperaties en hoe dit nog beter kan worden gefinancierd en georganiseerd. Met als doel om de randvoorwaarden voor een versnelling in kaart te brengen, als eerste stap naar een concrete aanpak die de gewenste versnelling in de praktijk brengt. Daarmee vormde deze bijeenkomst de kick-off van een langer lopend traject om kansen en knelpunten bij de verduurzaming van de sportsector te identificeren en aan te pakken.

De ochtend werd afgetrapt met voorbeelden uit de praktijk: de verduurzaming van de accommodatie van de Utrechtse sportvereniging Kampong en een initiatief in Maarsen waar met ondersteuning door Buurkracht met de wijk wordt gezien of een WKO-installatie bij het sportcomplex ook de omliggende huizen kan verwarmen. Vervolgens is in drie kledkamers gesproken over drie thema's: kansen voor lokale verbindingen tussen de sport en de wijk, de (coördinerende) rol van lokale en regionale partijen en de financierbaarheid van verduurzaming van de amateursport. Daarbij werd duidelijk dat een breed gezelschap met uiteenlopende expertises en rollen nodig is om tot oplossingsrichtingen te komen. Geen van de betrokken partijen kan de amateursport op eigen kracht verduurzamen.

Het voorliggende verslag geeft een samenvatting van de belangrijkste inzichten uit de bijeenkomst. Het is geen integrale weergave van alle kansen knelpunten die zijn besproken, noch van alle voor- en nadelen van mogelijke oplossingen. Veel van wat op 31 mei is besproken verdient nadere uitwerking. In die zin vormde de bijeenkomst de aftrap voor een langer traject van dialoog en onderzoek naar de voorwaarden voor versnelling van verduurzaming van de amateursport.

Amateursport in Nederland

Nederland kent ruim 10.000 sportaccommodaties waarvan 500 grotere accommodaties. Het merendeel van deze accommodaties wordt draaiende gehouden door vrijwilligers die van sport houden of kinderen willen coachen. Naar schatting 3000 sportverenigingen, vooral de grotere, hebben een klimaatplan.

Voor het merendeel van de Nederlandse amateursportverenigingen is verduurzaming een bijzonder ambitieuze opgave. Weliswaar lijkt het voor grotere amateursportverenigingen - met veel vrijwilligers, een stabiel bestuur en enig investeringskapitaal - nog wel haalbaar om de sportaccommodaties te verduurzamen, maar ook hen kost het relatief veel tijd en energie van de leden en vraagt het veel van het organisatievermogen. Meestal ontbreekt de kennis, de besturen wisselen, de beschikbare tijd is beperkt en de investeringsruimte is beperkt. Mede daardoor is verduurzaming van de accommodaties voor individuele sportverenigingen een project dat ook met overheidssubsidie een hoog risicogehalte heeft en niet makkelijk door een ledenvergadering heen komt.

Sportverenigingen richten zich vooral op zaken die op de korte termijn belangrijk zijn, zoals een tekort aan vrijwilligers of teruglopende ledenaantallen. Met de explosieve stijging van energietarieven afgelopen winter is ook energie een korte termijn probleem geworden,

waarvoor de verenigingen korte termijn oplossingen gezocht hebben. Veel van deze sportverenigingen zeggen in een dussdanig benarde financiële situatie te zitten dat duurzaamheidsinvesteringen momenteel niet haalbaar zijn.

Kleinschalige amateursportverenigingen zijn belangrijke sociale netwerken waar mensen samenkomen om te sporten, plezier te hebben en de onderlinge banden te versterken. Het verduurzamen van sportaccommodaties biedt niet alleen een oplossing voor hoge energiekosten, maar biedt bovendien een kans om een thema als klimaat concreet te maken in de eigen leefomgeving en samen in actie te komen. Dat zien we ook in de praktijkvoorbeelden die er al zijn. Uit die voorbeelden blijkt echter ook dat amateursportverenigingen, gemeenten en andere betrokkenen wel tegen een aantal knelpunten aanlopen.

Knelpunten: kennis, tijd, samenwerking en financiën

Voor individuele amateursportverenigingen is verduurzaming zowel inhoudelijk als organisatorisch complex. Bovendien kunnen de clubs de investeringen niet zelf opbrengen. Sommige clubs zien daardoor duurzaamheidsmaatregelen zelfs als een bedreiging voor het voortbestaan van de club.

Grote verschillen tussen sportaccommodaties

Sportverenigingen verschillen sterk in de mogelijkheden die ze hebben om te verduurzamen. Denk aan een grote voetbalclub en een kleine korfbalvereniging, die qua financiële middelen en type accommodatie niet met elkaar te vergelijken zijn. Vanwege deze verschillen is er vanuit de praktijk behoefte aan maatwerk bij de (hoogte van de) financiële ondersteuning voor verduurzaming. Opgemerkt werd dat dergelijk maatwerk niet goed past bij de beschikbare stimuleringsregelingen vanuit de overheid die meestal het beginsel 'gelijke monniken, gelijke kappen' hanteren. Ook verschillen accommodaties onderling sterk als het gaat om de leeftijd en conditie van de gebouwen, het beschikbare grondoppervlak, het type klimaatinstallatie en zo voorts. Daarom is het van belang om eerst per (type) accommodatie na te gaan welke mogelijkheden voor verduurzaming realistisch en betaalbaar zijn. Bij veel besturen van amateursportverenigingen is hierover niet voldoende kennis aanwezig. Bovendien vinden veel besturen hun weg nog niet in de vele regelingen die landelijk en lokaal voor verduurzaming beschikbaar zijn. Om deze reden zijn er gratis ontzorgingsprogramma's waaronder de trajecten via het platform SportNLGroen om gedurende het gehele proces te ondersteunen, maar deze worden nog niet altijd even goed gevonden.

Gehuurde grond en gebouwen

De grond van sportaccommodaties is vaak van de gemeente en bij 70% van de verenigingen geldt dat ook voor de gebouwen. Sportclubs huren die accommodatie en betalen de energielasten. Soms is er nog een derde partij die de kantine beheert. Daarmee is er sprake van split incentives: de voordelen van investeringen in verduurzaming komen niet terecht bij degene die ze doet. Kosten en baten zijn ongelijk verdeeld tussen de eigenaar en de gebruikers.

Tijdens de bijeenkomst blijken veel aanwezigen de gemeente te zien als een centrale speler in de verduurzaming van sportaccommodaties, maar de ervaring is ook dat gemeenten de regie vaak niet goed (kunnen) nemen. Daarom zijn initiatieven van sport- of energiecorporaties heel waardevol. Wel wordt geconstateerd dat iedereen het wiel steeds opnieuw uitvindt en dat dat veel tijd kost. Mooie initiatieven vanuit verenigingen en corporaties worden nog maar beperkt uitgewisseld en gekopieerd.

Ook tussen gemeenten onderling bestaan veel verschillen in wat zij doen en bijdragen met betrekking tot ondersteuning van sportverenigingen bij verduurzaming van de accommodaties. Als een accommodatie net bij een gemeentegrens ligt, kan dat aanleiding

zijn voor allerlei onduidelijkheden. Het verschilt ook per gemeente of energiecoöperaties en sportverenigingen elkaar weten te vinden.

Te veel gevraagd van vrijwilligers

Sportverenigingen richten zich vooral op zaken die op de korte termijn belangrijk zijn, zoals een tekort aan vrijwilligers of teruglopende ledenaantallen. Zelf verduurzamen blijkt vaak te ingewikkeld voor de bestuurders en leden van een amateursportvereniging. Bijna alle sportverenigingen draaien op vrijwilligers. Deze mensen zijn vrijwilliger geworden omdat ze van de sport houden of omdat ze kinderen willen coachen. De energieopgave is ingewikkeld en tijdrovend voor deze verenigingen.

Om te durven verduurzamen is vertrouwen in een goede uitkomst nodig. Het gaat om langdurige trajecten, waarbij gebrek aan kennis en onzekerheid over de financiering en over de ontwikkeling van de energietarieven het voor veel sportclubs moeilijk maken om een passende aanpak te vinden. Daarbij is de korte termijn meer dwingend dan de langere termijn. Sportclubs maken zich zorgen over de toekomst, en of straks in de winter de energiekosten te dragen zijn.

Financiering

Het ministerie van Sport heeft weliswaar samen met sport, gemeenten en bedrijfsleven een routekaart voor verduurzaming en sport ontwikkeld, maar heeft qua budget en inzet van mensen een bescheiden rol in het hele sportlandschap.

Voor veel clubs – vooral kleine – is het formuleren van een investeringsvraag al een knelpunt, omdat zij niet over de daarvoor benodigde financiële- en verduurzamingsexpertise beschikken. Daar komt bij dat de rente fors is gestegen wat het lastig maakt om geld te lenen voor de nodige investeringen. Want naast de subsidieregelingen, zoals BOSA of subsidies voor verduurzaming, is een forse eigen bijdrage altijd noodzakelijk. Banken kennen maatschappelijke programma's, maar met deze hoge rente wordt verduurzamen voor veel accommodaties steeds minder haalbaar.

Kansen en oplossingsrichtingen

Het verduurzamen van sportaccommodaties maakt amateursportvereniging minder kwetsbaar voor hoge energiekosten en biedt een kans om een thema als klimaat concreet te maken in de eigen leefomgeving en samen in actie te komen. Bijvoorbeeld door het beschikbare oppervlak aan daken en velden te ontwikkelen tot een energiehub voor omliggende wijken. Daarvoor is het nodig dat betrokken partijen samen optrekken, dat de beschikbare kennis en expertise beter wordt gedeeld en een meer programmatische aanpak wordt ontwikkeld.

Gezamenlijk optrekken

In het proces van verduurzamen, zullen clubs en gemeente meer samen moeten optrekken. Traditioneel gezien heeft de sport veel fysieke ruimte, die in beginsel ook voor andere functies te benutten is. Zo wordt geopperd om na te gaan hoe functies zoals kinderopvang, bibliotheken en fysiotherapie gebruik zouden kunnen maken van de ruimte die sportaccommodaties bieden. Dit zou ervoor zorgen dat meer mensen betrokken raken waardoor er een grotere poule van mensen is die wellicht zich voor de vereniging kunnen inzetten. Dit betekent daardoor ook dat binnen de gemeente niet alleen de wethouder Sport een rol heeft, maar ook vanuit andere portefeuilles er kansen liggen.

Energiecoöperaties kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de verduurzaming van de accommodatie van amateursportverenigingen. Zo past de coöperatieve basis van sportclubs en energiecoöperaties goed bij elkaar en worden ze beide gedragen door vrijwilligers uit de buurt. Binnen energiecoöperaties is vaak veel kennis en ervaring met verduurzaming aanwezig en veel coöperaties zijn op zoek naar (dak)oppervlak dat geschikt zou zijn voor zonnepanelen. Daar waar energiecoöperaties nu vaak een netwerk proberen op de bouwen in

buurten en wijken, vormen sportverenigingen al een hechte sociale structuur: dit biedt kansen.

In alle gesprekken werd geconstateerd dat sportverenigingen bij verduurzaming geholpen moeten worden met capaciteit, (financiële) steun en kennis & advies. Dat kan lokaal, regionaal maar ook landelijk of juist door samenwerking met het bedrijfsleven. Dit zou een groot positief verhaal voor heel Nederland kunnen worden. Sporten doe je samen, verduurzamen ook. Aanwezigen zien hierin een grote kans om de structuren binnen en tussen verenigingen te benutten en beter zichtbaar te maken. Een voorbeeld dat wordt genoemd is de verkiezing 'meest duurzame sportclub van het jaar'. Genomineerde clubs merken dat zij inderdaad door andere clubs benaderd worden met vragen over duurzaamheid.

De sport als showcase

Overall is wel een sportveld in de buurt, iedereen kent dat en heeft er een gevoel bij. Sport als showcase om te verduurzamen, daar kunnen mensen aan meedoen. Het netwerk eromheen is er al, dat zou veel beter benut kunnen worden. De sport als sector kan het vliegwiel zijn, daar voelen burgers zich dan ook door aangemoedigd. Als jouw club laat zien dat je kan verduurzamen, dan zullen burgers ook zelf sneller de stap zetten.

Er zijn al schitterende voorbeelden van sportclubs die hun energiekosten weten te drukken door zonnepanelen, warmtepompen, isolatie en vergelijkbare maatregelen. Een aantal is nog een stap verder; daar wordt de sportclub al echt een energiehubs. Bijvoorbeeld door het overschot aan geproduceerde energie te leveren aan naastgelegen bebouwing. Met name kunstgrasvelden lijken zeer geschikt om ruimte te bieden aan een WKO-installatie, deze zijn al op meerdere plekken in Nederland in gebruik. Hier komt meteen een ander belangrijk aandachtspunt aan bod; zijn er in de buurt van de sportclub ook gebouwen of woningen die gebruik kunnen maken van de warmte of koude van een WKO-installatie? Voor de ruimtelijke inpassing is het noodzakelijk voor gemeentes om goed na te denken over waar sportaccommodaties geplaatst worden.

Kennis en expertise

Sportverenigingen zouden kennis en expertise om de club te begeleiden bij het verduurzamen beschikbaar gesteld moeten krijgen. Verduurzamen en innoveren vragen capaciteit, lef en strategie. Het opstellen van een plan maakt de weg duidelijk en helpt om te versnellen. Wellicht kan er een poule worden ontwikkeld die als een soort 'makelaars' langs de sportverenigingen gaan om partijen bij elkaar te brengen. Gemeentes zouden dit bijvoorbeeld kunnen faciliteren.

Standaardoplossingen

Hoewel sportclubs allemaal verschillend zijn, hebben ze ook veel overeenkomsten. Zo hadden sportaccommodaties tot voor kort bijna allemaal een cv-ketel. Voor die gemeenschappelijke elementen zou bundelen van de aanpak en standaardisering van zowel de oplossingen als de financiering het verduurzamen voor verenigingen veel eenvoudiger kunnen maken. Door schaalbare duurzame concepten te ontwikkelen en meerdere accommodatie tegelijk aan te pakken zou bovendien de efficiëntie in tijd en kosten aanzienlijk kunnen verbeteren. Je zou kunnen denken in termen van 20 keer 500 reproduceerbare producten, in plaats van 10.000 keer een maatwerkproject.

Geconstateerd wordt dat een meer programmatische aanpak nodig is. Op dit moment moet elke sportclub bij verduurzaming hetzelfde leerproces doormaken. Het lerend vermogen, met 10.000 vrijwilligers die voor de eerste keer - en tevens voor de laatste keer - aan de slag gaan met verduurzaming, is logischerwijs laag en inefficiënt. Oplossingen worden niet gedupliceerd. Tot op het niveau van governance, wordt elke keer weer van nul begonnen door de bestuurders van sportverenigingen. Op duizenden plekken in Nederland wordt zo keer op keer een ander wiel uitgevonden, met relatief veel kosten als gevolg: wanneer we kunnen leren van elkaar is er veel tijd, geld en energie te besparen. Met een programmatische

aanpak, met kennisuitwisseling tussen clubs, samenwerking met energiecoöperaties en financiers, waarin meerdere accommodaties tegelijk worden aangepakt, zou in veel opzichten een meer robuuste aanpak voor de sector zijn.

Subsidies en garanties

Ook al zijn er subsidies voor verduurzaming en investeringen in sportaccommodaties, veel clubbesturen slagen er niet in een passende oplossing te vinden om hun verduurzamingsopgave te financieren. Een suggestie was om de bestaande subsidies te bundelen in een van-het-gas-af-premie die wordt uitgekeerd wanneer sportclubs van het gas af gaan.

Naast, of in plaats van subsidies, kan een garantstelling vanuit de overheid een oplossing zijn om het rentepercentage van leningen te verlagen. Een laagrentende of renteloze lening maakt duurzaamheidsinvesteringen voor een club veel toegankelijker en neemt bovendien hun zorgen over toekomstige renteontwikkelingen weg. Ook kan gedacht worden aan een ander systeem om lage rentes te creëren; een revolverend fonds. De lening wordt wel afgelost, het geleende geld komt hierdoor opnieuw beschikbaar en kan ook weer verstrekt worden. Hier kan ook gezocht worden naar samenwerking met banken, sponsors of andere financiële instellingen.

Samenwerking met het bedrijfsleven en sponsors of andere fondsen biedt hier ook kansen, zeker in het licht van de ESG-rapportage (milieu-, sociale en bestuurscriteria voor de investeringen van een bedrijf die gevolgen kunnen hebben voor de samenleving of het milieu) die bedrijven moeten formuleren. Een andere optie is om voor de onrendabele-topstructuur subsidie toe te kennen voor het stuk dat men financieel niet kan halen. Ook hier zijn andere partners denkbaar dan alleen de overheid.

Sport kent allerlei publieke belangen, daarom zou men kunnen denken aan financiering die bijvoorbeeld voor 50% uit een gift bestaat, en voor 50% uit een renteloze lening, als een generiek aanbod voor sportclubs. Een risico hierbij is dat de echt goede projecten niet meer voorgaan, waardoor verduurzaming minder efficiënt zou kunnen worden. Daarnaast is het ook belangrijk om breder te kijken naar de verenigingen. De ondersteuning van verenigingen moet een bredere scope hebben dan alleen duurzaamheid omdat men ook te maken kan krijgen met onder andere organisatiekracht, levensvatbaarheid van de exploitatie (los van energierekeningen) en teruglopende ledenaantallen.